

о. Юрій Мицик, Ольга Циганок

З ЛИСТУВАННЯ ГНЄЗНЕНСЬКОГО СУФРАГАНА 1707 р.

У статті публікуються в оригіналі і у перекладі українською мовою виявлені у Варшаві п'ять листів гнєзненського суфрагана до одного з князів Радзівілів. Матеріали вводяться у науковий обіг і проливають світло на дипломатичні справи 1707 р., зокрема про визнання королем Речі Посполитої Станіслава Лещинського.

Ключові слова: суфраган, листування, Станіслав Лещинський.

Спочатку треба пояснити, що означає слово суфраган, тим більше, що воно вживається тільки римокатоликами. Суфраганами називають вікарних біскупів, самостійних біскупів провінції, які, однак, знаходяться в певній залежності від митрополита (або арцибіскупа).

Під час архівних пошуків у Польщі в АГАД (Архів Головний Актів Давніх у Варшаві) у фонді «Архів Радзівілів» (далі – АР) у п'ятому відділі (1) ми виявили п'ять розлогих листів 1707 р. гнєзненського суфрагана до одного з князів Радзівілів, який схилився до шведів і був у цей час прибічником короля Станіслава Лещинського. Але до якого з князів писалися листи? В цей час діяли і підтримували короля Станіслава Кароль Станіслав (1669-1719), який був литовським канцлером з 1698 р., брати Миколай Фавстин (1688-1746), литовський чашник, та Ян Миколай (1681-1729), віленський каштелян. Усе ж схилиємося до кандидатури першого з них. Складно із суфраганом, оскільки він не підписався під жодним листом. Гнєзненським арцибіскупом – першим серед польських біскупів (примасом) був тоді (у 1706-1721 рр.) Станіслав Шемберг. Але він не став би підписуватися титулом суфрагана, бо вище його стояв тільки римський папа. Можливо, суфраганом був Федір Потоцький, який став примасом пізніше (у 1723-1738 рр.).

Тут наводимо тексти всіх п'яти листів (один повністю, інші – у вигляді регестів). У них ідеться про дипломатичні справи, насамперед про визнання королем Речі Посполитої Станіслава Лещинського на протигагу союзнику Росії Августу II Англією та Австрійською імперією і переговори у Лейпцігу наприкінці 1707 р. В них згадуються ряд правителів тогочасних європейських держав, по яких містяться короткі відомості в коментарях. Хоча інформація листів досить лаконічна, однак вона проливає світло на деякі важливі події Північної війни. Сподіваємося, що вона буде цікавою тим, хто досліджує добу гетьмана Мазепи та Північну війну.

Щиро дякуємо за дружні поради пану Сергію Павленку.

Пропуски у тексті викликані ушкодженнями оригіналу по можливості відтворені в квадратних дужках. Нерозбірливі слова або незначні фрагменти позначені знаком (...)*. Авторські скорочення розшифровуються наступним чином: існ м., м .р. р. – їх милість, милостиві панове; існ мśс – їх милість, j. k. m., – його королівська милість; j. m. – його милість; k[r]. j. m. – король його милість; ks.- ксьондз; м. р. р. – милостиві панове; р. – пан.

Джерела та література:

1) АГАД.–Ф.«АР». – Відділ V.–№ 4328)

© Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук (м.Київ);

© Циганок Ольга Михайлівна – доктор філологічних наук (м.Київ).

* * *

№ 1

1707, березня 8. – Лист гнєзненського суфрагана до князя Радзівіла.

«Monseigneur.

U nas tu codzienne de incursu moskwy w Prusy i w Wielką Polsce nowiny everberant aures i że w Torumiю na dziesięć tysięcy zakładać mają magazin. Druga ich partia miała minąć Mniejów ex adverte in selatium (?) na gwarancją już podpisały colligares potentiae i dziś ma być przy publicznej audiencyi recognitia principis nostris od cesarza j. mł. I to pewna, że moskiewski poseł niewielkiem z Wiednia odprawy ukontentowaniem, kiedy mu dehortanti od recognicy, sam cesarz j. mł. odpowiedział, że to już uczynił, a nie tylko to uczynił, ale trzymać będzie króla j. mł. Stanisława tak, jako król szwedzki. Łedwo nie podobną odebrał poseł w Anglii odprawę, kiedy groził, że żeby (?) przyjęli na się traktatu gwarancją, tedy car j. mł. na morzu będzie zabierał ich okręty i tak (?) rwał commercią. Któremu repositum, że się tego nie tylko nie obawiają, ale proszą carza j. mł., aby to zaczął robić. Co doniosszy, do nóg upadam w. ks. młci, p. i dobrodzija, i zostawam w. ks. młci wiernie życzliwym i najniższym sługą.

Ks. s[u]ffragan]».

* * *

«Мсьє.

У нас тут щоденно доходять до вух новини про напад Москви на Пруси і на Великопольщу і що в Торуні мають облаштовувати склад на десять тисяч. Друга їх частина мала проминути Мніїв. Як компенсацію (?) на гарантію вже підписали об'єднані сили і сьогодні має бути при публічній аудієнції визнання нашого короля від цезаря й. м. I то певна річ, що московський посол мав у Відні незначний успіх посольства, коли його відмовляли від визнання, сам цезар й. м. відповів, що вже то вчинив, а не тільки це вчинив, але буде підтримувати короля й. м. Станіслава так, як і шведський король. Майже подібну отримав відповідь посол в Англії, коли погрожував, що коли (?) приймуть на себе гарантію миру, тоді цар й. м. буде на морі захоплювати їхні кораблі і так (?) руйнувати комерцію. Котрому відповіли, що не тільки не бояться цього, але просять царя й. м., щоб він почав це робити. Що доповівши, падаю до ніг в. кн. мості, пана і добродія, і залишаюсь в. кн. мості вірно зичливим і найнижчим слугою.

Ксьондз с[у]фраган]».

(АГАД. – АР. – Відділ V. – № 4328. – С. 13. – Тогочасна копія)

№ 2

1707, березня 8. – Уривок з листа гнєзненського суфрагана до князя Радзівіла.

«[...]Dnia onegdajszego mieliśmy wiadomość z kancellary szwedzkiej, że królowna j. mł. angielska nie tylko recognovit (...)» naszego, ale i gwarancją przyjęła traktatu. Więc i młci kolligaci nie wątpiemy, że jako morum primi sequentus? melius od króla j. mł. pruskiego był[...]».

* * *

««[...]Позавчора ми мали відомість зі шведської канцелярії, що англійська королева її м. не тільки признала (...)» нашого, але й прийняла гарантію трaktату. Отже, й поєднані мості не сумніваємося, що перший за мораллю кращій (?) був від й. м. пруського короля [...]».

(АГАД. – АР. – Відділ V. – № 4328. – С. 16–17. – Тогочасна копія)

№ 3

1707, квітня 13. – Уривок з листа гнєзненського суфрагана до князя Радзівіла.

«[...] zjachali byli na termin naznaczony strony: j. mł. pan obozny in persona, od ex adverso submissa j. mł. pani Czarnkowska [...] ks. j. mł. biskup warmiński od dni kilka stanął tu dnia wczorajszego in comitatu pana naszego pojechał do króla j. mł. szwedzkiego z okazy interventus jego jak rzeczy ordinabunt i insze wacanse pójdą non datur [...] J. mł. pani wojewódzina ruska od dni kilka i z nią j. p. wdzyrna bełska stanęły (...)» w Wrocławiu odezwały przez umysłny [...] j. m.p. Brzutawisz (?) z Berlina odezwał się królowi j. mł., tak tuszy, że przejeżdżającemu królowi j. mł. occuret w Lipsku [...] do króla j. mł. szwedzkiego j. mł. pana Przebédowskiego umyślnie

przysłany j. ks. Arczenberski (?) [...] j. mć. król August pisał do króla j. m. naszego [...], aby (...)»
in dominatu zyczliwego uznał[...]».

P.S. Moskwa aby (...)» atakowała Gdańsk, chopiwszy Elbing, nie tuszę, gdziez twardy chleb
na ich żęby[...]»

* * *

«[...] зїхалися на призначений час сторони: й. м. пан обозний власною персоною,
з іншої сторони послана й. м. пані Чарнковська. [...] Кс. й. м. біскуп вармінський при-
був сюди кілька днів тому, а вчора у супроводі нашого пана поїхав до й. м. шведського
короля з okazji його прибуття, як справи будуть облаштовані й інші вакансії підуть, не
дано [знати?]. Її м. пані воєводина руська і нею її м. пані воєводина белзька стали тут
кілька днів тому (...)» у Вроцлаві відїзвалися через спеціальний [...] й. м. п. Бжута-
віш (?) з Берліна відїзвася до й. м. короля, вважає, що з й. м. королем, який проїжджає,
зустрінеється в Лейпцігу [...] до й. м. шведського короля й. м. пана Пшебендовського
спеціально присланий й. м. ксьондз Арценбезький (?) [...] й. м. король Август писав до
й. м. нашого короля [...], щоб (...)» в пануванні зичливого признав [...]».

P.S. Не думаю, що московіти атакують (...)» Гданськ, взявши Ельбінг, бо буде твердий
хліб для їхніх зубів[...]»

(АГАД. –АР.–Відділ V.– № 4328.– С. 22–25.–Тогочасна копія)

№ 4

1707, грудня 25. – Лист гезненського суфрагана до князя Радзівіла.

«[...]Tegoż dnia po wyjeździe w.ks. mśc. zaraz odebraliśmy wiadomość, że król j. mć. August
stanął w Lipsku. Czego i dnia wczorajszego odebraliśmy ratyfikacją d. 17 currentis godzinie 9
w noc stanął na przedmieściu w Lipsku, potym incognito, płaszczem się zarzuciwszy, do miasta
do zwyczajnej rezydency swojej zwyczajnej wszedł i tam przenocował. Nazajutrz wszystkim
innotuit jego przyjazd, gdyż tegoż dnia publice wyjechał do króla j. m. szwedzkiego, który mu
w puł drogy i occurrit. Jako się witali, częstowali z sobą, nocowali i (...)» autographam dla
utwierdzenia wszystkich po niemiecku posyłam rzetelniejszą relatią ode dworu naszego jak
odbiorę, nie omieszkać przesłać [...]»

* * *

«[...]Цього ж дня зразу після виїзду в. кн. мості ми отримали відомість, що король
й. м. Август зупинився в Лейпцігу. Вчора ми отримали ратифікацію дня 17 поточного
о 9 годині вночі став на передмістю в Лейпцігу, потім інкогніто, обгорнувшись плащем,
пішов до міста до своєї звичайної резиденції і там переночував. На другий день всім став
відомий його приїзд, бо цього ж дня публічно виїхав до й. м. шведського короля, котрий
йому і поспішив назустріч на півдороги. Як віталися, частувалися з собою, ночували
і (...)» автограф для відома всіх німецькою мовою посилаю ретельнішою реляцією від
нашого двору, як отримаю, тут же пришлю [...]»

(АГАД. –АР.–Відділ V.– № 4328.– С. 31–33.–Тогочасна копія)

№ 5

1707, грудня 27. – Лист гезненського суфрагана до князя Радзівіла.

«27.Xbra

Monseigneur.

Continuując cursum dalszej korespondencyi, to co supernevit donoszę w. ks. mći: we wszystkim
zgadza się terazniejsza poczta z przeszłymi wiadomościami w tym tylko variat, że nie w drodze
potkali się ci monarchowie, ale król j. mć. August przejechał kareta do j. p. graffa Pipera, a król j.
mć. szwedzki był w ten czas u króla j. mći naszego na kwaterze j. p. podskarbiego l(itewskiego). Jak
mu tedy cicho powiedziano o przybyciu króla Augusta, odprowadził się z królem j. mćią naszym i
to mu powiedział i pobiegł zaraz do p. Pipera, tam się tedy witali i komplementowali. Post primus
zaś amplexus prosił z sobą król j. mć. szwedzki i że konia nie miał, król August swego bachmata
offierarat, a sam od officiera wziął pod się konia. To superaddit, że traktat serio executioni demandat
i że królewicze ich mś. już byli w Dreznie, gdzie do nich posłał król j. mć. szwedzki sekretarium
statu [...] i nasi także pojechali poslowie, p. Majerfeld także ordinowany [...]»

* * *

«27 грудня.

Мсьє.

Продовжуючи хід подальшого листування, те що дізнався, доповідаю в. кн. мості. У всьому згоджується нинішня пошта з колишніми відомостями, тільки в тому різниця, що не в дорозі зустрілися монархи, але король й. м. Август приїхав каретою до й. пана графа Піпера, а король й. м. шведський був тоді у й. м. нашого короля на квартирі й. пана литовського підскарбія. Коли йому тоді тихо сказали про прибуття короля Августа, вийшов з й. м. нашим королем і це йому сказав і помчав зараз до п. Піпера, там тоді вітали й говорили компліменти. А після перших обіймів просив з собою й. м. шведський король і що коня не мав, то король Август свого арабського коня запропонував, а сам у офіцера взяв коня для себе. Це додав, що трактат передає серйозному виконавцю, і що королевичі їх мость вже були в Дрездені, де до них послав й. м. шведський король державного секретаря [...] і наші також поїхали послы, п. Маєрфельд також посланий [...]»

(АГАД. –АР.–Відділ V.–№ 4328.– С. 34–35.–Тогочасна копія)

Коментар

№ 1

«московський посол мав у Відні». Йдеться про Йогана Христофора Урбина (1653-1715), російського посла в Австрії в 1707-1712 рр.

«цезар». Йдеться про імператора «Священної Римської імперії» Йосифа I (панував у 1705-1711).

«короля й. м. Станіслава». Йдеться про Станіслава Лещинського, претендента на корону Речі Посполитої 1704-1709 рр.

«шведський король». Йдеться про Карла XII, короля Швеції у 1697-1718 рр.

«посол в Англії». Йдеться про Олександра Артемоновича Матвеева (1666-1728), російського посла в Англії в 1707-1708 рр.

№ 2

«пруського короля». Йдеться про Фрідріха I, що панував у 1688-1713 рр., з 1701 р. король.

«англійська королева». Тоді англійською королевою була Анна Стюарт, що панувала у 1702-1714 рр.

№ 3

«воєводина белзька». Белзьким воєводою був тоді (1693-1710) гетьман великий коронний Адам Миколай Сенявський. Тут ідеться про його дружину.

«король Август». Август II, король Речі Посполитої у 1697-1733 рр.

№ 5

«Піпера». Йдеться про Карла Піпера (1647-1716 рр.), шведського державного діяча, дипломата, графа. З 1689 р. був державним секретарем, королівським радником. Вів переговори з Річчю Посполитою, Саксонією, підписав Альтранштадтський мир 1706 р., внаслідок якого Август II розривав союз з Росією і переходив на бік Швеції. Після Полтавської битви 1709 р. потрапив у російський полон, де й помер.

В статье публикуются в оригинале и в переводе на украинский язык обнаруженные в Варшаве пять писем гнезненского суфрагана к одному из князей Радзивиллов. Материалы вводятся в научный оборот и проливают свет на дипломатические дела 1707 г., в частности, речь идет о признании королем Речи Посполитой Станислава Лещинского.

Ключевые слова: суфраган, переписка, Станислав Лещинский.

In the article, the letters of the Sufragan of Gniezno to one of the princes of Radziwil were published (in the original and translated into Ukrainian). The letters were discovered in Warsaw. The materials are introduced into scientific circulation. They shed light on the diplomatic affairs of 1707, in particular, the recognition of the King of the Polish–Lithuanian Commonwealth, Stanisław Leshchynsky.

Key words: Sufragan, Correspondence, Stanisław Leshchynsky.